

Spomienka na L. N. Tolstého (k 100. výročiu úmrtia génia)

Anton Repoň, FHV UMB, Banská Bystrica, repon.anton@umb.sk

Kľúčové slová: L. N. Tolstoj a jeho posledné dni života, myšlienkový a filozofický svet, Evanjelium, cirkev, štát, národ, nebojovať proti zlu násilím

Ключевые слова: Л. Н. Толстой и последние дни жизни писателя, мысли и философский мир писателя, Евангелие, церковь, государство, народ, непотворение злу насилием

20. novembra 1910 sa skončila životná púť Leva Nikolajeviča Tolstého.

Máme pred sebou ťažkú úlohu, veď budeme hovoriť o Tolstom. Tak ako to bolo pred sto rokmi ... aj dnes sme v centre pozornosti sveta. Do Astapova prichádza znovu to kruté ráno... Názory, ako vždy v Rusku, sú dva. Pozorujeme nekončiacu zvedavosť tlače, ktorá sleduje každý pohyb Sofii Andrejevny a jej rodiny (zajtra bude na titulnej strane «Коммерсанта» alebo «Комсомолки»), nepokojné blúdenie fotografov a filmových korešpondentov, čakajúcich na najvhodnejší záber (ranné vydanie Ren, NTV, STS), vyčerpané tváre telegrafistov, ktorí vyslali z Astapova v čase choroby Leva Nikolajeviča tisíce telegramov do celého Ruska. Vidíme však aj cennejšie „predstavenie“ – ako Tolstoj aj v čase smrti v zmätenej a vyčerpanej duši vykonávala tvorivú prácu a ako jeho smrť zasadila krutú ranu do ruského srdca.

«Газета-Копейка» utorňajšie vydanie,
9.(22.) november 1910. Prvá strana

„... a na niekoľko minút sa zastavil čas ...“

Najprv bol nával telegramov. 7. novembra, 5:53. Nikolaj Efros posielal správu pre Ruské vedomosti: „Skonal. 5:55“. Tri telegramy rotmistra¹ Savického pre generála Ľvova, policajný zbor a vojenský oddiel oznamujú: „Skonal o šiestej“. Boris Brio pre Ruské slovo píše: „Skonal“. Ponáhľajú sa páni: kto bude prvý? Prichádzajú žurnalisti (Dušan Makovický ich narátal 271). Stoja nehybne, akoby prvýkrát videli astapovské ráno, pretože to bude PRVÉ RÁNO BEZ NEHO. Boris Brio vo svojom druhom telegrame pre Ruské slovo o 7:20 ráno píše: «Дверь домика открылась и закрылась за Ильей, и на несколько минут стало тихо, тихо вокруг домика. Только на линии пронзительно свистел паровоз отходящего товарного поезда. На станции смятение. Когда ваш корреспондент первый подал срочную телеграмму о кончине, у телеграфиста затряслись руки: я не могу, сказал он, задыхаясь».

Zdá sa nám, že i dnes je také ráno. Táto hmla, toto okno, ku ktorému sú prikované pohľady bdejúcich a potichu na ulici hovoriacich ľudí; vidíme otráveného Il'ju Ľvoviča², za ktorým sa

zatvoria dvere s prenikavým hvizdom lokomotívy, na ktorú všetci s hrôzou pozerú ako na nevhodný žart. Telegramy sa snažia udržať v našej pamäti posledné Tolstého slová. Efros ich

vyjadruje nasledovne: *«прошу помнить, что на свете много людей, а вы все хлопочете об одном Льве»*. A Alexandra Lvovna potom napíše, že pozval syna Sergeja a povedal trhanou rečou, ktorú zapísal Dušan Makovický: *«Истина... люблю много...все они»*. A sám Sergej počul to najhlavnejšie: *«Всё проявления. Хватит проявлений»*.

Ihneď porozumieme týmto slovám, keď si spomenieme, ako milujeme na ľuďoch i na sebe prejavy talentu, rozumu, daru, náboženstva. Aj on celý život miloval ľudí a teraz odišiel k Bohu, aby bol, a nie, aby sa prejavoval. A ďalej iba – batožinový vozeň pre truhlu, tisícky ľudí na krajnici poniže železnice a tisícky v Jasnej Pol'ane – vyprevádzajú ho na kraj Zakaza, kde chcel spočínať a kde starší brat Nikoleňka zapichol zelenú paličku mravčieho bratstva s receptom na všeobecné šťastie.

Lev Tolstoj. Fotografia. 1909.

Ďalej – nesmrteľnosť. Taká znepokojujúca, ako aj celý jeho život.

Zajtra ho Gerhard Hauptmann³ nazve najväčším kresťanom a Moric Meaterlinck⁴ zase najväčším ateistom. Leonid Leonov vo svojom diele Slovo na päťdesiate výročie smrti Leva Nikolajeviča hovorí, že správny je iba prívlastok „najväčší“. Zajtra o ňom prehovorí Bernard Shaw a Henrik Ibsen, Anatole France⁵ a Romain Rolland⁶ a tieto slová bude možné zapísať do dejín ľudstva, pretože budú svedectvom nie o jednom súkromnom živote. Géniovia prehovorí o géniovi. Poslední o poslednom, ktorý vo vysokom štýle a pred našimi očami, uzatvára navždy zapadajúcu sa klasiku. Veľkú literatúru, ktorá určuje chápanie sveta národov, predstavuje pred Bohom a svetom záhradu ľudského ducha.

Možno sa nám podarí objasniť, prečo bdejú novinári, prečo kostol posielal na malú stanicu episkopov, prečo optinský starec Varsonofij vytrvalo a zbytočne klope na dvere chorého, ale dcéra Leva Nikolajeviča ho nepustí dnu. Prečo nespí starý astapovský duchovný Gracianskij a ďalší duchovní miestneho kostola Perlov. Starší chce slúžiť bohoslužbu za zdravie chorého, pretože podľa neho akýkoľvek chorý je dieťa Božie, ale mladší už vie, že Rozhodnutia Synódy sa neprijímajú zbytočne, odmieta bohoslužbu a sám zdržiava Gracianskeho.

Svet povstal pred otázkami, ktoré ešte neboli položené, a pred osobnosťou, ktorá rozkolísala jeho zosmolené, mierne mechanické a už navždy zapísané zákony. Naša samolúbosť dostala úder, z ktorého sme sa ešte nespamätali. Máme pripravené vzorce pre pochopenie všetkých životných udalostí. Vždy vieme, ako sa správať pred životnými výzvami. A tu sme sa vzdali.

A teraz, tak ako kedysi, si nemôžeme poradiť s Tolstým a ponáhľame sa ho poslať iba medzi veľkých umelcov, zaradiť ho do klasickej literatúry s majstrovskými prácami *«Детство»* a

«Казачи», «Война и мир» и «Анна Каренина», «Воскресение» и «Хаджи Мурат», ale on sám sa nechce zaradiť do žiadneho literárneho prúdu. Priberáme ďalšie diela: «Утро помещика», «Хозяин и работник», «Смерть Ивана Ильича», «Крейцера соната», «Два гусара», «Живой труп» a «Власть тьмы», ale jemu je tento priestor úzky. Opevujeme Tolstého národné poviedky «Чем люди живы», berieme do rúk detskú čítanku s huncútskym Filipkom, ale on nám uniká, je čoraz ďalej a ďalej. Vraciame sa na začiatok života, k ľudskému svitanu a čítame vnukom rozprávku «Три медведя» alebo «Лев и собачка» – a predsa len neobjímame celého Tolstého.

Pravdepodobne nie preto ho nesú na rukách a nespí Rusko, očakávajúc ranné správy o jeho zdraví. Nie preto pobehuje Varsofonij a v noci zasadá Svätá Synoda, aby vyriešili otázku ohľadom pohrebného obradu a rozhodne sa - neurobiť ho! Ale národ spieva a spieva «Вечную память» hneď od skorého astapovského rána po ceste z Jasnej do Peterburgu.

V preplnenom arménskom kostole na Nevskom prospekte sa siedmeho a ôsmeho novembra slúži zádušná omša.

Pravdaže sú tu aj «Три медведя», «Детство», «Война и мир», «Смерть Ивана Ильича» - celý život od Vianoc až po jeseň, celý ruský umelecký svet, ktorý objal ľahko a úplne, ako keby nebol len dieťaťom a starým človekom Ruska, ale aj bodliakom pri ceste a Cholstomerom s trápiacou sa zemou a austerlitzským nebom.

Autenticky zobrazoval celé Rusko, tak poďme a spočítajme jeho hrdinov - od Panovníka, na ktorého umierajú od lásky, pozerá Nikolaj Rostov - až po chudobného Žilina, ktorý, strácajúc posledné sily, utečie z čečenského zajatia ku svojim so slovami: «Братцы! Братцы!» a nad ním sa slzami zadúša chlapec Viťka Astafjev v sibírskej Ovsjanke - a uvidíme ruskú krajinu v jej lepšom aj horšom svetle. Jednoducho celú. A zostať tu na Zemi aspoň jedno jediné dielo – pre nás - vnímavých čitateľov, historikov, archeológov, básnikov, literárnych kritikov, veriacich a neveriacich...

Všetci sú u neho živí, nikto nie je odsúdený ani odhalený: ani Pozdnyšev, ani Anna, ani Vronský, ani Nechľudov, ani nešťastný kňaz Serpuchovský z Cholstomera, ktorý je po smrti na tom ešte horšie ako jeho strakatý žrebec, ani spolupracovníci Ivana Iljiča, ktorí ťažia zo správy o smrti priateľa len výhody a povýšenia.

Zdá sa, akoby sa len nazerá na to, aký človek môže byť veľký a malý, aký môže byť nešťastný, svätý či skazený. Všetci žili v ňom jediným životom a boli ním. Tolstoj nemá ani jednu „typickú“ postavu. Jeho postavy sú sami od seba živí, skutoční, jedineční, rovnoprávni obyvatelia Otčiny, ktorých môžeme nájsť podľa jednoduchej „pasovej registrácie“. Nájsť ich samých a nie ich knižný odraz a so šťastným úžasom pochopiť, že to nie je Pierre Bezuchov, ale on, on, Lev Nikolajevič Tolstoj, kto kričí do hviezdnej oblohy s otraseným srdcom: «И всё это во мне. И всё это мое. И всё это я».

Skutočne bol všetkým a chcel povedať svetu všetko. Často nás privádzal do rozpakov svojou príliš jednoduchou filozofiou, «потому что стоял при начале мира, когда сложность еще не была выдумана, чтобы отговориться от Бога». V poslednej hodine spisovateľa sa ľudia schádzali okolo Puškinovho domu. A keby nevyviezli telo spisovateľa tajne, stáli by tam ako stena až do Michajlovského, ani nie tak na znak vďaka poetickému géniovi, ale preto, že vo chvíli smrti génia sa znovu „zrodili a zomkli“ ako národ. On v náhlom osvietení na okamih vidí všetko a je pripravený stotožniť sa s Pierrom: «А всё это то мое. „А всё это сом то я. “ Obidvaja boli – jeden v druhom, tak ako človek, pole, metelica aj ráno. Bez nich by sme boli nemí. Predstavili nás pred Bohom a my sme povedali „ja“ a tiež začali existovať. Uvedomujeme si, že hovoríme niečo temné. Napriek tomu, chceme pochopiť Tolstého myšlienkový svet nie cestou jednoduchého sociálneho protestu, zvedavosti či podakovania sa spisovateľovi ako sa to zvyčajne robí, ale spoznať ho vo svojej podstate. Ak nielen umelecká tvorivosť Tolstého zhromaždila vtedy Rusko, tak čo ešte? Zdá sa, že sám

život to zariadil! Jeho na okamih otvorené vnútro, na minútu otvárajúca sa úplnosť, jednoduchosť zatienená existujúcim „ja“.

Tolstoj nepísal, on – jednoducho bol! Treba úprimne povedať: on bol skutočný. Cítil, ako sa v ňom obracia pravda, ktorou ho obdaril a zaťažil Boh a ponáhlal sa povedať ju slovom, spôsobom života, celou svojou existenciou. My - súčasníci sme to slovo nedocenili, hovoriac o stratenom človeku, ktorý nežije, ale existuje vtedy, ak sa v slove skrýva jadro, podstata, Kristus, ktorý o sebe povedal: „Som skutočný.“

«...и в нетерпении стал искать, для кого бы ему скорее пожертвовать собой...»

Pozrime sa, čo hovorí Tolstoj o svojej Anne Kareninovej: «Если близорукые критики думают, что я хотел описывать только то, как обедает Облонский и какие плечи у Карениной, то они ошибаются. Во всем, почти во всем, что писал, мною руководила потребность собрания мыслей, сцепленных между собой для выражения себя. Само же сцепление составлено не мыслью, а чем-то другим»... Všetko svoje úsilie sústredil na vykreslenie tohto „druhého“ sveta.

Vypočujme si aj plamenné myšlienky Olenina v *Kozákoch*: «Отчего я счастлив, и зачем я жил прежде?.. Как я был требователен для себя, как придумывал и ничего не сделал себе, кроме стыда и горя». A odrazu akoby sa pred ním odhalil nový svet. «Счастье – вот что – сказал он самому себе – счастье в том, чтобы жить для других. И это ясно. В человека вложена потребность счастья? Стало быть, она законна»... Он так обрадовался и взволновался, открыв эту, как ему показалось, новую истину, что он вскочил и в нетерпении стал искать, для кого бы ему скорее пожертвовать собой, кому бы сделать добро, кого бы любить. «Ведь ничего для себя не нужно... отчего же не жить для других».

Pozrime sa, ako premýšľa Pierre. Naschvál hovoríme „pozrime sa“, pretože u Tolstého je viditeľné všetko – aj tá najmenšia myšlienka je matéria, hmota, telo života: „V minútach hrdosti, kedy premýšľal nad svojou situáciou, zdalo sa mu, že je celkom iný, zvláštny, iný než tí odvolaní kamerjunkerí⁷, ktorými predtým opovrhoval, pretože boli banálni a hlúpi, boli spokojní sami so sebou, „a ja som teraz zo všetkého rozmrzený, chce sa mi urobiť aspoň niečo pre ľudstvo“ – hovoril si v minútach hrdosti. „A môže byť, že aj všetci moji kamaráti, presne tak ako aj ja, trápili sa, hľadali akúsi novú cestu svojím životom, a rovnako ako ja, vplyvom okolia, spoločnosti, ľudského plemena, tejto živelnnej sily, proti ktorej je človek bezmocný, prišli tam, kam aj ja, - hovoril o sebe v minútach skromnosti“.

Odtiaľ je už celkom blízko k tomu, aby sme sa prestali prezliekať za hrdinov a vládnuť nad nimi silou techniky. „My všetci – hrôza, aký fantasti, - povie Gorkému. – A u mňa je to tiež tak, občas píšeš a zrazu, príde ti niekoho ľúto. Zoberieš a pridáš mu trošku lepšie črty a druhému uberieš, aby tí, ktorí sú s ním, neboli až takí zlí“.

A hneď drsným tónom neomylného sudcu dodáva: „A preto hovorím, že umenie je lož, klam, svojvôľa a škodí ľuďom. Nepíšeš o tom, aký je skutočný život, čo si o ňom myslíš ty sám. Kto potrebuje vedieť, ako to vidím ja, čo je zaujímavé, načo je to treba?“

A aj on sám prehovorí. A okamžite to, čo sa prepáči hrdinom, sa neprepáči jemu. Svet sa ponáhlal vrátiť ho k pisateľskému stolu. A naozaj raz aj sám Turgenev ho v jennom zo svojich posledných listov prehováral, aby sa vrátil k umeniu, aby netrápil ľudí svojimi krutými otázkami o zmysle každého kroku. „Милый и дорогой Лев Николаевич... Выздороветь я не могу, - и думать об этом нечего. Пишу же я Вам, собственно, чтобы сказать Вам, как я был рад быть Вашим современником, - и чтобы выразить Вам мою последнюю, искреннюю просьбу. Друг мой, вернитесь к литературной деятельности! Ведь этот дар Вам оттуда же, откуда все другое... Друг мой, великий писатель Русской земли - внимайте моей просьбе! Дайте мне знать, если Вы получите эту бумажку, и позвольте еще раз крепко, крепко обнять Вас, Вашу жену, всех Ваших, не могу больше, устал.“

Už nech jeho umelecký potenciál poznáme akokoľvek, srdce ho tlačilo a správne ukazovalo príklad Dostojevského, ktorý dokázal dávať hrdinom aj oveľa mučivejšie otázky a nechával ich moriť sa nad nimi do zúfalstva a vraždy.

Niekedy však Tolstoj vo svojom precítenom a tradičnom svete („*A všetko je to moje, a všetko som to ja*“) objavuje strašné pošpinenie spojené so životným štýlom a zvykmi, nahromadenými a potvrdenými v dobách omylov.

Aj on pocítil túto „špinu“ ako svoje osobné rozhorčenie, duchovnú ukážku a už sa nemohol zastaviť na ceste kontroly života a človeka. A prvým, zmätúc blízkych, odložiac pero, vrátil sa k prvej jednoduchosti, aby sa dotkol začiatkov života – oral, šil čižmy, pracoval o hlade, podieľal sa na opisoch tých najtemnejších kútov Moskvy. A bol šťastný, pretože človek je povinný byť šťastným, ako byť čistotným, - porovnanie, ktoré napísal A. F. Koni.⁸

No, toto by ešte ospravedlnili. Zažartovali by: *«Ваше сиятельство, пахать подано»*, zhovievavo sa usmiali a ospravedlnili – *«преувеличивает старичок»*, za to, ako hltavo obeduje v staničnom bufete kotletku namiesto grófskej polievky, zasmieja sa na ňom prestrojený tolstojovec v spomienkach Gorkého. Vtedy sa narodilo mnoho takýchto obyčajných klamárov, tvrdo opísaných I. Buninom a A. Žirkevičom⁹. Podľa slov Sofie Andrejevny v jedno leto 1890 žilo v Jasnej 260 takýchto „sviniarov a povaľáčov“. Ako nemilosrdne Tolstého oberali o čas, ale boli tu i takí ľstiví darmožráči, ktorí žili na jeho účet, pokúšali sa učiť ho chudobe a postrkovali k odchodu.

Bolo to, hádam, jeho najväčším utrpením a on, akiste, ako prvý sa dovätípl, že svojím „povstaním“ proti vede a umeniu dal voľnosť zlej lesti - netreba žiadnu učenosť a novosť; tam aj vaše blahorodie hovorí: netreba. Ale, bol by hriech nepriznať, že medzi ľuďmi, stojacími pozdĺž železničnej trate, boli aj títo ľudia, ktorí z autora poviedok o veľkom Levovi, známymi v celom Rusku, vytvorili obraz zástancu národa. Tolstoj vidí každého ruského človeka a zastáva sa ho pred mocou a klamstvom.

Otvoril všetky dvere svojho domu a srdce, stal sa všade známym, a zrazu človek v jeho tvorbe uvidel seba samého, svoje úmysly, činy, ktorými počas stáročí stihol v sebe tento svet skaziť a napáchať veľa zla. Vysoké kresťanstvo, mníšsky stav, svätosť postupne zužujú vonkajšiu ľudskú prírodu, osekávajú v nej „zbytočné“ ako pri dobrej soche. Ale toto „zbytočné“, ako východiskový materiál, nemá v obyčajnom človeku miesto a on, hanbiac sa pred sebou samým alebo trpiac, ho skrýva, vyčítajúc si, že on je, zrejme, duchovne nedospelý. Alebo robí život mechanickým, nemučiac sa otázkami, a jednoducho navonok postupuje „ako všetci“. Alebo ešte horšie – dostáva sa do duchovnej priepasti a rýchlo sa približuje k horšiemu druhu klamstva – k farizejstvu.

A, aby vrátil svetu celého človeka, preskúmal dogmatickú teológiu, so vzrušením prepísal Evanjelium (*«волнуюсь и метусь духом и страдаю»*) a napísal *Spoved'*.

A to, čo človek zvyčajne šepká kňazovi do ucha, obzerajúc sa, aby to, boh chráň, nepočul sused, jednoducho zobral a povedal celému Rusku nahlas. Tak sa spovedali občine prví kresťania, ktorí si boli vedomí toho, že sa spovedajú nie pred kňazom a pred občinou, ale pred Bohom, ktorý aj tak o tebe vie všetko a iba od teba čaká statočnosť. Samozrejme, určite vedel, že s týmito otázkami vstupuje na cestu poslednej samoty. Predovšetkým pred rodinou a každodenným životom. Ved' on, na rozdiel od svojich kolegov, nežije vo vzduchu mysle, ale doma, a Sofia Andrejevna nie pre seba v jednom denníku tohto obdobia píše: *«У Андрюши кашель и насморк... У Миши прорезывается второй зубок»*.

Vzdďaľuje sa čoraz viac on je už ďaleko, a nedodržiava ani pôst, ani rannú modlitbu. A ona nechápe: chvalabohu, je zdravý, silný, má všetko, píše novú *Vojnu a mier*, ale on zdvíha ruku na evanjelium. A ona sa u seba modlí pred zázračným obrazom vo svojej vzdialenej izbe, „aby TO pominulo“, a v denníku píše strašné slová: *«У нас стычки. Верно, это потому, что по-христиански жить стали. По-моему, прежде без христианства этого многого лучше было...»*

A rýchlo hocijaký človek pred týmto tolstojovským zrkadlom náhle pocítil, že aj on sa ocitol nie veľmi chránený a nemá sa kam schovať – treba odpovedať. Alexandra Anderejevna Tolstá s úsmevom spomína, že u nich dožívala stará chybná babky Leva Nikolajeviča. Keď si začala pliesť čas, Tolstoj jej podaroval hodiny s kyvadlom, avšak skoro mi ich vrátila so slovami: *«Я человек старый – лягу, думаю о божественном, а не то, чтобы о себе. А они тут, проклятые, как нарочно, над головой знай себе все одно: кто ты? что ты? кто ты? что ты?»* Вот и он ко всем с этим: кто ты? что ты?»

Pozrite sa, ako Ivan Iljič bojuje so školským sylogizmom¹⁰: *Кай – человек. Люди смертны, потому Кай смертен... Но то был Кай человек, вообще человек, и это было совершенно справедливо? Но он был не Кай и не вообще человек, а он всегда был совсем, совсем особенное от всех других существо? Он был Ваня с мама, с папа, с Митей и Володей, с игрушками, с няней, со всеми радостями, горестями, восторгами детства, юности, молодости. Разве для Кая был тот запах кожаного полосками мячика, который так любил Ваня? Разве Кай целовал так руку матери и разве для Кая так шуришал шелк складок платья матери? Разве он бунтовал за пирожки в Правоведении? Разве Кай был так влюблен?»*

Pravdaže, toto vytrvalé oddeľovanie seba z radu bolo ihneď považované za tvorivosť a pýchu. Maxim Gorkij, ktorý prekladal *«арзамасский ужас»* píše: *«...ему ли, Толстому, умирать. Весь мир, вся земля смотрит на него. Из Китая, Индии, Америки – отовсюду к нему протянуты живые, трепетные нити, его душа для всех и навсегда! Почему бы природе не сделать исключение из закона своего и не дать одному из людей физическое бессмертие – почему? Он, конечно, слишком рассудочен и умен для того, чтобы верить в чудо, но, с другой стороны, – он озорник и испытатель, и, как молодой рекрут, бешено буйствует со страха и отчаяния перед неведомой казармой».*

Ale tu nie je ani Čína, ani India, tu je jeho detská lopta, mama a otec, horúce Čečensko a jeho Sevastopol'. Tu bol zázrak jedinečnosti, ktorý možno bolo treba zdokonaľiť, očistiť od klamstva štátu, od cirkvi strašiacej človeka peklom, očistiť svet láskou, zdravým odpustením. Vrátiť seba Bohu „nezostručaným“, neupraveným, v úplnom svete lásky a jedinečnosti.

«...когда сердце страдает и ищет ответа, тогда нет ни помощи, ни утешения»

Len kvôli tomu treba žiť každý deň tak, ako by to bol prvý a zároveň posledný, pretože škola lásky je nekonečná. Spomeňme si na monológy Olenina o šťastí života pre iných a presvedčenie Piera alebo Levina v situácii, keď sa už zdalo, že je všetko domyslené a navždy rozhodnuté. Pousmejeme sa nad Tolstého slovami, ktoré napísal do svojho denníka rok pred smrťou: *«Полагать свои цели не в себе, Льве, а в делах любви и дела любви все всегда вне меня, в других. Я первый раз понял, что это можно. Буду учиться».*

A tu, pravdaže sa museli zakolísat všetky štátne inštitúcie a všetko sa ukázalo ako lož: armáda, dane, štát. Prečo sa smeje Pier, keď ho vojak nepúšťa na druhú stranu ulice: *«Не пустил меня солдат. Поймали меня. В плену держат меня. Кого меня? Меня – мою бессмертную душу. Ведь это все равно, что запретить весь свет, не пустить небо!»*

Teraz sme slobodní a neuveríme, že naša sloboda je podľa Tolstého slov len „prázdnota a ľahostajnosť“. Pre Tolstého sloboda spočívala v niečom inom: *«Христос был свободен, Будда – тоже, и оба приняли на себя грехи мира, добровольно пошли в плен земной жизни. А мы? Мы все ищем свободы от обязанностей к ближнему, тогда как чувствование именно этих обязанностей сделало нас людьми.»*

Ruské myslenie bolo až prehnane preplnené témou Boha. A to názormi Merežkovského, Rozanova, Nesmelova, Solovjova, Šestova, Berďajeva. Bezočivosti bolo dosť. Cirkvi sa hádala s mysliteľmi... Ale Tolstoj nehovoril, on konal. A konal podľa slov, ktoré, na rozdiel od slov jeho vedeckých kolegov, dokázali byť také jednoduché, že ich chápal každý. On urobil pôdu zemou, na ktorej stojí nebo. Vrátil kresťanstvo do jeho pôvodnej podoby, keď ešte neexistovala ani cirkev, ani povesti, ani dobové inštitúcie, ktoré dnes rozhodujú

o všetkom za všetkých. On sa postavil pred Krista a postavil pred neho rodinu a ruského človeka.

Kedy sa už ruské srdce prestane trápiť nad otázkami, ako prijať L. N. Tolstého do ruskej kultúry s jeho proticirkevnými názormi? Čo mal na srdci Lev Nikolajevič, tu, v Astapove, počas posledných dní a hodín, keď si pozval k sebe optinského starca Jozefa a čo asi prežíval, keď k nemu nepustili iného optinca – otca Varsonofija? Dokonca určite ani nevedel o jeho príchode - nepovedali mu to.

Bol ochotný rozviazať uzol, ktorý celý jeho život sťahoval tento nepokojný duch? A možno ho nakoniec opustilo celoživotné trápenie, tak trpké vypovedané v liste najbližšej priateľke Alexandre Andrejevne Tolstej ešte 31 rokov pred osudným Astapovom:

„... странно и ужасно выговорить. Я не верю ничему, чему учит религия. И больше того, я не только ненавижу и презираю атеизм, но я не вижу возможности жить и тем более умирать без религии. И мало-помалу строю собственные верования, но хотя они крепкие, эти верования не являются ни определенными, ни утешительными. Когда вопрошает мой ум, они отвечают правильно, но когда сердце страдает и ищет ответа, тогда нет ни помощи, ни утешения“.

Minulý rok ruská inteligencia oslavovala sté výročie najrušnejšej knihy začiatku 20. storočia – filozofického zborníka «Вехи». Tolstoj ho čítal, je to pre nás veľmi dôležité, možno práve obzvlášť pre naše terajšie názory. Do denníka napísal:

«Удивительный язык. Надо самому бояться этого. Нерусские выдуманные слова, означающие подразумеваемые новые оттенки мысли, неясные, искусственные и ненужные. Может быть нужны эти слова только когда речь идет о ненужном».

Svet išiel cestou «zbytočnosti». Tragédia spočívala v tom, že svet nepočul «Вехи», ktorý tiež chápal nevyhnutnosť rozhovoru cirkvi a novej myšlienky prichádzajúceho storočia – snahu o rozumný dialóg. Ale všetko už strácalo rozum. A ľud - *grand mond* - ako ho spisovateľ s vážnym úsmevom nazýval, ku ktorému sa obracali, pomaly zmizol.

Iľjin, Tarejev, Novoselov, Ternavcev, otcovia Pavol Florenskij a Sergej Bulgakov mali rôzne predstavy o Bohu, možno nepredvídali vyhnanstvo, smrť, mučenie, emigráciu, ale už vedeli, že blahobyť nie je pre nich... Bolo im súdené – podobne ako Tolstému, zomrieť na svojom «Astapove» a tiež v akomsi zmysle nedočkať sa sviatosti, pretože cirkev v nich ešte nespoznávala svoje najlepšie deti. A najmenej v takom synovi, akým bol Tolstoj, ktorý, ak splní požiadavky otca Sergeja Bulgakova na kresťana a spojí v sebe «pokoru a odvahu», v tom momente sa stane najúprimnejším kresťanom.

«...говорить только с теми, далекими по времени и месту, которые могут слушать меня»

Zdá sa, že sa stihol spýtať na všetko. On písal, svojimi myšlienkami zaplňal zväzky denníkov, ktoré si viedol od pätnástich rokov a jedenástimi tisíckami písmen náhlil sa povedať svetu: *«Устройство внешних форм общественной жизни без внутреннего совершенствования – это все равно, что перекладывать без известки на новый манер разваливающееся здание из неотесанных камней».* *«В книгах с важностью пишут, что там, где есть права, там есть и обязанности. Какой это смелый вздор ложь. У человека есть только обязанности. А высокого разума ни в вере, ни в общественном делании стыдиться не надо. Только бы это был ум «теплой крови», чтобы мысль от земли не отрывалась. А не «нерусские выдуманные слова», которые сегодня вот-вот вытеснят родной язык. И не стыдиться верить милосердию жизни. Она низвергнет, но она и вознесет, потому что Бог – есть и Он подлинно, как говорил один святой монах в тридцатые годы, «любит не всех одинаково, но каждого – больше».*

Ak sa naučíme chápať rozdielne myslenie, potom sa spolu s Tolstým raz a navždy dohodneme na tom najjednoduchšom - že život je nekonečný a s každým novým životom odmietame veriť v smrť. A ako fantasticky a jednoducho písal, aby v tomto smere

neznepokojil Boha, najlepší žiak Tolstého A. Bunin: *«Все пройдет, не пройдет только вера» в то, что смерти нет. И Толстой будет идти там, в этом не преходящем великом времени, рядом с Победоносцевым, Серафим Саровский – с Пушкиным, святые с грешными и большие с маленькими. История – это мы все, а не одни великие. Это мы узнали от него. Мы все – условие Божественной полноты. Все – вехи Господнего пути, неостановимой вечности. Проигравших при страдающем сердце нет. Какое счастье – жизнь неостановима! И Ей, как любящей матери, нужны мы все. Душевной боли это не снимет. Но Астапово может подождать. Больше на этой станции поезд не остановится, потому что Толстой уже не узнает смерти, пока живет русское сердце.»*

Zoznam bibliografických údajov:

¹Rotmistr (rus. ротмистр) – v ruskej armáde do 1917 r.: titul oficiera.

²Ilja Ľvovič, syn L.N. Tolstého; žijúci pravnuci spisovateľa Ilja Iljič a Vladimír Iljič.

³Gerhard Hauptmann, nemecký spisovateľ, preslávil sa v roku 1911 románom *Rats*. V roku 1912 získal Nobelovu cenu za literatúru, "predovšetkým ako uznanie za jeho plodné, rozmanité a vynikajúce produkcie v oblasti dramatického umenia".

⁴**Maeterlinck**, belgický spisovateľ (dramatik a básnik) píšuci po francúzsky, nositeľ Nobelovej ceny za rok 1911 (Maurice, 1862-1949).

⁵Anatole France, francúzsky spisovateľ (1844-1924).

⁶Romain Rolland (* 29.1.1866 , Clamecy , Nièvre - † 30.12.1944 , Vézelay) bol francúzsky prozaik, dramatik, hudobný a literárny kritik.

⁷Junker (Юнкер v ruštine, alebo yunker) má niekoľko významov v Cárskom Rusku. Slovo pochádza z nemeckého jazyka, kde znamená "mladý pán". Junker bola vojenská hodnosť pre mladších dôstojníkov - dvoranov od roku 1902. Junker bola pozícia pre dobrovoľníka na vojenskej službe (вольноопределяющийся), v Ruskom námorníctve v 19. a 20. storočí. Kamier-Junker (porov. nemecký Kammerjunker) bol dvoran. Tento titul sa obvykle rovná komorníkovi de chambre. Junker bolo aj pomenovanie pre študentov akékoľvek vojenskej alebo junkerskej školy v rokoch 1864 a 1917.

⁸Koni Anatolij Fiodorovič (1844, Petrohrad 1927, Leningrad), právnik, štátnik, spisovateľ, čestný člen Petrohradskej akadémie vied (1900).

⁹V roku 1925 Alexander Vladimírovič Žirkevič (1857-1927) predal svoj bohatý archív Tolstojovskému múzeu v Moskve. Nájdeme v ňom úryvky z denníkov, zasvätené návštevám Jasnej Poľany, stretnutiam a besedám s L. N. Tolstým, ktoré sa neobjavili v tlači. Cenná je korešpondencia A. V. Žirkeviča s L. N. Tolstým a členmi jeho rodiny, a takže ohlasy na život a tvorbu Tolstého z listov známych osobností, priateľov Žirkeviča - A. A. Feta, I. E. Repina, N. S. Leskova a iných.

¹⁰Sylogizmus (gr. SYLLOGISMOS) je forma deduktívneho úsudku, v ktorom z dvoch výrokov (premís) subjekt-predikátovej štruktúry vyplýva nový výrok (záver) tej istej logickej štruktúry. Sylogizmy sú predmetom skúmania sylogistiky.

Literatúra

Istorijskaja russkoj literatury. Leningrad: Nauka. 1982.

LAICHTER, J. 1906. *Hrst myšlenek o víře, životě a jednání*. Praha: Lidové nakladatelství.

Lev Tolstoj v spomienkach. Bratislava: Obzor, 1978.

MAKOVICKÝ, D. 1898. *Tolstoj: Kresťanské učenie*. Žilina.

MAKOVICKÝ, D. 1898. *Tolstoj: Poučné čítanie. Dus oheň, kým tlie*. Žilina.

PÁRIČKA, J. 1921. *L.N. Tolstoj: Nevyzpytatelné jsou cesty Pánové*. Ružomberok.

SALVA, K. 1898. *Tolstoj, L.N. Evanjelium*. Ružomberok.

TOLSTOJ, L.N. 1987. *Sobranije sočinenij v dvenadcati tomach*. Moskva: Pravda.

TOLSTOJ, L.N. 1959. *Polnoje sobranije sočinenij*. Moskva: Gosudarstvennoje izdatel'stvo chudožestvennoj literatury.

TOLSTOJ, L.N. 2000. *L.N. Tolstoj i S.A. Tolstaja: Perepiska s N.N. Strachovym*. Ottawa /etc./: Slavic Research Group at the University of Ottawa /etc./.

TOLSTOJ, L.N. 1987. *Sobranije sočinenij v dvenadcati tomach*. Moskva: Pravda.

TOLSTOJ, L.N. 1985. *Dnevniky 1847-1894*. Moskva: Chudožestvennaja literatura.

Резюме

„Мне смешно вспомнить, как я думывал и как вы, кажется, думаете, что можно себе устроить счастливый и честный мирок, в котором спокойно, без ошибок, без раскаяния, бы путаницы жить себе потихоньку и делать не торопясь, аккуратно все только хорошее. Смешно!.. Чтоб жить честно, надо рваться, путаться, биться, ошибаться, начинать и бросать, и опять начинать и опять бросать, и вечно бороться и лишаться. А спокойствие – душевная подлость.“

Эти слова Толстого многое объясняют в его жизни и творчестве. „Жить честно“ в понимании писателя означало прежде всего жить не для себя одного, а для людей. Тайна человеческого счастья была „написана им на зеленой палочке, а палочка эта зарыта у дороги на краю оврага Старого Заказа“. Идеал „муравейных“¹ братьев – братство людей всего мира – Толстой пронес через всю жизнь. „Мы называли это игрой, - писал он в конце жизни, - а между тем все на свете игра, кроме этого...“

Л.Н. Толстой по рождению и воспитанию принадлежал к высшей помещичьей знати в России, но он отрекся от жизни своего круга, признав, что это не есть жизнь, а только подобие жизни, что условия избытка лишают человека возможности понимать жизнь вокруг себя. Он обращается к простому русскому народу и к тому смыслу, который он придает жизни.

М. Горький о нем сказал: „60 лет звучал суровый и правдивый голос, обличавший всех и всё; он рассказал нам о русской жизни почти столько же, как вся остальная наша литература. Историческое значение работы Толстого уже теперь понимается как итог всего пережитого русским обществом за весь XIX век, и книги его останутся в веках, как памятник упорного труда, сделанного гением...“

¹вероятно, это были „моравские братья“ (чешские, богемские) – организация чешских крестьян и ремесленников (XV век); они призывали к отказу от сословного и имущественного неравенства и от государственной власти, к всеобщему любовному единению людей, стояли за свободу своей родины, но их философия непротилечения злу насилием имела объективно реакционный характер.

Абстракт

Вечная память Л. Н. Толстому (к 100-летию со дня смерти гения)

Представляемая работа сосредоточена на обобщающее философское значение мыслей гения русской и мировой литературы – Льва Николаевича Толстого к 100-летию со дня смерти писателя.

Целью нашей работы является глубже понять, в чем заключается тайна человеческого счастья, которая была „написана им на зеленой палочке, а палочка эта зарыта у дороги на краю оврага Старого Заказа“.

Деятельность Толстого – художника и публициста, продолжалась около 60 лет, закрепила за его героем определение „толстовский“ не только в плане авторском, но и автобиографическом. От начала до конца путь Толстого – человека и писателя – последователен даже в своей непоследовательности. Мир идей Толстого подвижен. Столь свойственные ему скептицизм и ирония, пронизывающие весь дневник писателя, постоянно приводили его к вопросу „Да уж не вздор ли все это?“ или к мысли „не то“.

Потребность в самоанализе и исповеди Толстой испытывал на протяжении всей жизни. Писатель воспринимает человека как „микромир современной общественной патологии“, сопровождался неустанным исследованием „текущей действительности“, двигавших Россию к XX веку. „Текущий день“, история и эпоха явились критериями этого анализа. Духовным ориентиром – народ.

М. Горький о нем сказал: „60 лет звучал суровый и правдивый голос, обличавший всех и всё; он рассказал нам о русской жизни почти столько же, как вся остальная наша литература. Историческое значение работы Толстого уже теперь понимается как итог всего пережитого русским обществом за весь XIX век, и книги его останутся в веках, как памятник упорного труда, сделанного гением...“